

INTRODUCCIÓ a *Terrains et Théories*¹

Claude Meillassoux

1977

---

versió catalana feta per Alejo Martínez – alejomp@lycos.es - des de: "Introduction à l'édition de 1977", en, *Terrains et Théories 1. Voir poindre*, Editions Page deux, pp. 11-18.

A diferència de les relacions d'exploració que s'estableixen en la societat capitalista entre classes directament enfrontades, l'exploració colonial s'estableix de primer antuvi mitjançant el contacte entre 'societats' distintes, una dominant l'altra i enformant-la eventualment, a vegades per mitjà de giragonses, a la seua pròpia imatge. La història de la colonització en dóna testimoni. La conquesta estableix primer relacions amb els sobirans reconeguts que la potència colonial tracta de lligar-se per tractat. Després, en ser aquests poders polítics debilitats, deformats o abatuts per les necessitats de l'exploració colonial, les relacions entre el colonitzador i la població s'estableix a un nivell més directe. A causa d'això les estructures de producció i de reproducció es transformen fins canviar de naturalesa. Per tal de comprendre la importància d'aqueixes transformacions cal dotar-se de punts de referència a partir de la dialèctica interna als sistemes considerats i de la que neix de llurs relacions. És aquest enfocament, elaborat per mitjà de treballs de camp i teories, el que tracte de reconstruir a través d'aquests articles escollits, més particularment consagrats a les relacions entre els fets econòmics i socials i publicats entre 1960 i 1973.

El 24 d'agost de 1867, Marx escrivia a Engels: "Tu, en tant que fabricant has de saber força bé el que feu amb els *returns* (reembossaments) destinats al capital fix abans que calga reemplaçar-lo *in natura*. I has de respondre'm sobre aquest punt no teòricament sinó en el pla purament pràctic."

Aquesta insistència de Marx en conèixer com, en la pràctica, es comporten el caps d'empresa és significativa sobre el seu mètode. Marx no bastia un sistema abstracte a partir d'allò que ell imaginava ser el comportament dels empresaris, elaborava una *teoria de la pràctica econòmica i social*. En això és diferent als economistes clàssics i també a determinats marxistes per als que l'abstracció, tanmateix recusada per Marx, és un refugi permanent.

Quan vaig ser acollit en 1957 pels guero en el meu primer treball de camp a Costa d'Ivori, assagí de comprendre com, en la pràctica, aquests camperols que sols disposaven d'un utilatge rudimentari per a enfrontar directament la terra, la vegetació, la pluja, l'oratge, el fred o la calor excessiva, la

distància, la sequera o les crescudes dels rius, els animals depredadors, els insectes, la malaltia, els accidents i, sobretot, per a poder assegurar quotidianament l'aprovisionament d'aliments, sí, com aquesta gent s'organitzaven per a treballar, produir, repartir-se el seu producte i reproduir-se suportant, a més a més, l'explotació colonial. Ni les ideologies, ni la religió, ni els sistemes de parentiu basten per a explicar mercès a quins esforços físics i intel·lectuals viuen, sobreviuen i assoleixen afirmar llur personalitat cultural en la pràctica aquestes poblacions².

Al igual que molts altres autors, primer que res pensí que una societat agrícola s'edificava a partir de les relacions respecte a la terra. Il·lusió que procedeix de nostra mentalitat contractual que situa els objectes materials al centre de les relacions socials. Il·lusió ecològica, potser també, que concep els homes 'primitius' com reblats a la naturalesa quan resulta que no són homes més que perquè la dominen socialment. Les relacions de l'home amb la terra no se'ns mostren en l'examen com 'infraestructurals' sinó derivades de compromisos que tenen els seus arrels en d'altres àmbits. La temptació d'inventar un codi civil 'indígena' és, no obstant, gran, al igual que ho feien els administradors colonials, definint imaginaris drets sobre la terra generalitzant alguns casos particulars o portant al nivell de les generalitzacions les declaracions sol·licitades.

En efecte, cada societat posseeix les seues representacions formulades sota forma de normes ja siga explícites ja simbòliques. Les primeres varien segons la posició social de l'individu en qüestió i s'expressen diferentment segons el paper i posició que li atribueix l'enquestador. Les segones estan més fixades però llur referència al sistema social s'ha de descodificar. La realitat es presenta, així, a través d'un o diversos plans ideològics que s'enuncien uns de forma circumstancial i d'altres en termes generals.

Però paral·lelament al discurs normatiu o mític a què, força sovint, és invitat l'informador (puix que per a l'etnòleg o l'administrador es tracta de dotar-se immediatament dels mitjans per tal de comprendre o legislar), la pràctica social es manifesta mitjançant una rutina quotidiana i d'esdeveniments, passats o presents, generadors de situacions. És a través d'aquestes situacions, i de les contradiccions que engendren, que hom descobreix les lleis que regeixen la pràctica social i les seues transformacions.

Sobre el terreny hom no compren gaire. Les informacions que hom recull són parcials i, sovint, incomparables, aparentment, les unes amb les altres. Mentre que ací, en aquest vilatge simpàtic on vos acullen amb un somriure, tot s'explicaria força clarament, en aquest altre (on la gent té semblants poc

acollidors a més a més) vos afirmen el contrari d'allò que havíeu cregut entendre. Fóra senzill considerar aquests esgarriaries com a uns ignorants. Però la consciència professional, tanmateix, prohibeix refusar aqueixes notes curosament consignades. Així els malentesos s'inflen, hom pren unes paraules per altres puix que a cada moment hom compara tot allò que escolta, tot allò que veu, amb el marc prefigurat de la seua manera de comprendre. Hom es troba, en el camp, enfarfegat de prejudicis insospitats ja que, sovint, insospitables mentre que hom no ha estat enfrontat a aquestes doloroses contradiccions que vos obliguen, per honestedat intel·lectual, a rebutjar allò que hom creia haver après, haver comprès.

És, generalment, en l'estadi del tractament dels materials que les incoherències i les contradiccions aparents del treball de camp s'inscriuen dins de llur lògica. La teoria intervé aleshores per tal de reintegrar aqueixes dades esparses, mal articulades entre elles, incompatibles, contradictòries, dins d'un marc viu. Ningú escapa a la teorització. Cada descripció d'aparença objectiva, cada explicació i, més encara, cada judici es recolzen sobre una teoria implícita, fins i tot sobre prejudicis que, si no es mantenen sense formular, tendeixen a imposar-se a l'esperit com si foren l'essència de les coses. Però teoria i mètode neixen i reneixen cada vegada dels materials tractats. Productes de la matèria observada, constitueixen un instrument que enriqueix les nostres capacitats d'investigació però que no pot ser encarat a d'altres materials sense ajustar-los, a vegades sense reconstruir-los. Objecte, mètode d'investigació i teoria són inseparables. Si l'abstracció que se'n fa constitueix un marc conceptual i hipotètic susceptible d'ésser aplicat al tractament d'altres materials, aquesta abstracció no adquireix, amb tot, la capacitat d'agençar-se segon la seua pròpia coherència més que si està circumscrita dins d'un model l'axiomàtica del qual està perfectament definida. Més enllà, la teoria esdevé especulació, desborda el camp científic. Així, l'anàlisi ha de permetre situar cada societat dins d'un camp teòric circumscrit i distintiu que es correspondria amb el que Marx anomenà "mode de producció" i del qual donaria compte un model específic construït a partir d'observacions convergents la congruència de les quals seria sancionada per la coherència d'aquest model a què estan relacionades.

Tot el contrari que els enfocament idealistes que no poden trobar en les societats més que allò que ells han 'programat' arbitràriament dins el cap de la gent, el materialisme històric copsa l'especificitat dels sistemes socials a partir de l'examen dels fets i activitats observables. Revela, així, les formes d'organització que cada societat prescriu per tal d'acomplir aqueixa funció a què estan subordinades totes les altres: produir i reproduir-se físicament i institucional. Puix que històric, incorpora el temps com

agent orgànic de les gènesis, transformacions, decadències que animen els models periòdics vers llurs metamorfosis. Puix que dialèctic, dona compte intel·ligiblement de les contradiccions que es formen i resolen sota l'efecte de les forces socials, polítiques, ideològiques engegades per a mobilitzar, orientar o asservir el treball i, per tant, la vida. És així com el materialisme històric representa l'únic enfocament que alia el rigor científic amb la determinació d'un objectiu polític que no siga el producte d'una apologètica sinó inevitable secreció del saber. Si el materialisme històric és combatut com si fos una escola de pensament i no el producte més acabat de la ciència aplicada a les societats humanes ho és perquè no pot més que revelar i demostrar els mecanismes de l'explotació i la dominació.

Sota aquestes condicions, tot designa el materialisme històric com l'enfocament més apropiat per a l'examen de les societats etnològiques.

Si, com ho hem vist, les proposicions teòriques i els conceptes procedeixen de l'aplicació del materialisme a l'objecte, aquests conceptes no podran ser previs. Es tracta, en efecte, de construir la teoria de la pràctica i no la filosofia d'una teoria. El materialisme històric s'oposa, doncs, al liberalisme clàssic que aplica a totes les societats històriques les mateixes categories (capital, moneda, mercaderia, contracte, propietat, etc.) com, també, al materialisme burocràtic que les tanca dins d'esquemes preconstruïts.

Marx ens ensenyà que els objectes i les institucions no adquireixen realitat més que en un context social determinat. Que els objectes siguin de naturalesa diferent segons les relacions socials que els polaritzen i que llurs funcions varien segons les societats en què circulen, obliga a un esforç analític i semàntic rarament engegat. Un mateix bé que, a les mans del príncep està destinat a certes gratificacions susceptibles de reforçar simbòlicament o material els lligams de dependència personals, esdevé, a les mans d'un mercader, el mitjà per a realitzar un benefici. No és mercaderia més que en el segon cas i el fet que el príncep l'adquirisca i després el recedisca no fa, no obstant, del príncep un mercader. Hom no pot, sota aqueixes condicions, parlar de 'capital', de 'propietat', de 'valor-treball' o de 'moneda' indiferentment, sense analitzar prèviament si el context social n'és el generador possible. Una de les exigències fonamentals de les ciències socials és, doncs, dotar-se d'un vocabulari tan rigorós com siga possible a fi de no reduir realitats diferents les unes de les altres per mitjà de transferències semàntiques³.

Altre error és transposar ja no categories sinó esquemes. L'anàlisi del capitalisme fet per Marx sembla servir de patró a força nombroses teories

anomenades 'marxistes' de les societats de base domèstica. La propietat del mitjans materials de producció hi faroneja al centre de totes les relacions, a no ser que, mancat d'arribar al mínim anàlisi de les relacions de producció, hom els aplique un senzilla etiqueta treta del magatzem d'accessoris dels *Formen*⁴. Molts 'marxistes' s'ajunten, així, als teòrics liberals que, per raons pràctiques d'explotació colonial, celebren l'existència universal de la propietat, encara que no siga més que per a permetre'n l'expropiació, o la intemporalitat del capitalisme per a imposar llur esquema de desenvolupament.

El vertader objecte del materialisme històric és el treball i no la propietat. El treball alhora alliberador de les necessitats del cos i asservidor a l'esforç físic. El treball, substància de totes les formes d'organització social i política, sobre el qual es funden i articulen totes les llibertats i explotacions que són l'anvers les unes de les altres. El treball que, per a la majoria dels homes i dones, no pot interrompre's més que sota pena de mort. Els 'marxistes' tenen raó en recordar als economistes de la classe dirigent que els problemes es couen en el nivell de la producció i no en el de la circulació. Però ¿cal recordar-los que la producció s'arrela en el treball i que el treball, per a la quasi totalitat de la població, és una preocupació primordial que forma el seu pensament i determina el seu comportament?

La renta del senyor, el benefici del capitalisme, és treball, els dels altres en aquest cas, el dels esclaus, serfs, obrers que han de ser lligats al treball per mitjans ideològics o violents. El treball de la classe explotada és també, per a l'explotador, una preocupació dominant puix que és la substància de què es nodreix llur classe ociosa: ha de dominar-lo, gestionar-lo, emmarcar-lo, alienar-se'l. Per contra, la condició material en què es troba l'investigador, l'universitari, l'intel·lectual professional que treballa sobre aquests problemes, no el subordina d'una manera tan constrenyedora, tan immediatament vital, al treball, ni al seu ni al dels altres. I això perquè la posició de l'intel·lectual professional dins la societat capitalista és més la d'un client de la classe en el poder que no la d'un empleat. Percep una subvenció més que no un salari; és retribuït menys en funció d'un treball efectiu que no de les necessitats conjunturals que té la classe dominant envers l'adquisició de certs coneixements per tal d'assegurar-se el seu poder i les condicions de la seua perpetuació. D'ací l'absència en molts intel·lectuals d'una percepció estreta entre treball i valor, entre matèria i vida i la substitució de llur producte, el pensament especulatiu, per l'anàlisi dels fets. Ignorants dels constrenyiments físics de la producció, no tenint cap experiència en la gestió de les empreses, llurs preocupacions econòmiques no són més que la projecció de la seua condició de purs consumidors. L'alimentació que absorbeixen és el 'producte' d'una

compra; els més bells objectes són el 'producte' del temps; aprecien l'art tant més com menys aparent és el treball. Si estan frustrats no és com els obrers a causa de veure com hom els furta el producte de llur treball (¿que no romanen ells propietaris de les seues obres?) sinó de veure restringit pels rics l'àmbit de llur consum. La seua idea de la justícia parteix de la distribució dels béns i no de la seua producció. El retorn a la naturalesa predicada per alguns 'revolucionaris' manifesta un desdeny superb vers l'actiu material, tècnic, científic, vers aqueixa immensa cristal·lització del treball i la producció sobre què reposen les condicions de vida modernes, aparentment les més senzilles i 'naturals'. Posició, certament, que permet a alguns d'entre nosaltres de tenir, front a l'explotació, una actitud crítica però que mena, per contra, el pensament d'avantguarda cap a un debat d'idees enganxat en la teranyina de les superestructures de les que el treball, la vida i, per tant, la dialèctica estan absents.

---

¹ *Terrains et Théories*, Editions Anthropos, París, 1977.

² El meu treball de camp entre el guro de Costa d'Ivori (1958) contribuí àmpliament a fornir-me un ric material que no es publicaria fins el 1964 i reeditaria en 1999: *Anthropologie économique des Gouro de Côte d'Ivoire*, París, Mouton et C. (NB. 1999).

³ Respecte a d'açò, cal reconèixer que l'antropologia no està encara ben servida per la lingüística. Aquesta s'aplica amb èxit a la descodificació fonològica de les llengües però l'aplicació d'aquestes investigacions a la transcripció és frenada per una minúcia que revela que, per a molts lingüistes, aquestes llengües són més bé objectes d'estudi que no mitjans de comunicació i educació. Quant a la semàntica (malgrat tot magníficament tractada per Emile Benveniste) ha estat molt negligida pels antropòlegs a França, quan resulta que representa un dels dominis més indispensables per al coneixement de les societats i per a que aquestes es puguen relacionar.

⁴ *Formen*: hom ha arribat al conveni d'anomenar així un fragment dels *Fonaments de la crítica de l'economia política*, o *Grundrisse*, de K. Marx.